

Uttrycket »(läto resa) stenar dessa alla» återfinnes på den märkliga runstenen vid Anundshögen, Badelunda sn (L 996). Med all sannolikhet bör uttrycket tolkas så, att man vid sidan av runstenen har låtit resa stenar utan inskrift.

Den ursprungliga platsen för U 778 är beklagligtvis okänd. Måhända har monumentet med »alla dessa stenar» från början funnits på den plats, där sedan Svinnegarns kyrka byggdes. Se vidare U 779. Dybeck vidrör frågan i sin reseberättelse för år 1862. Han skriver där: »De flere stenar, hvilka i inskriften på den bekanta Svingarnsstenen ... omtalas vara samtidigt resta, äro sannolikt inga andra än de mellan två och tre alnar långa bautastenar, som ligga spridda här och der i Husby by invid kyrkan ... Svingarnsstenens storlek talar för öfrigt mot en längre forsling.»

779. Svinnegarns kyrka.

Pl. 100, 101.

Litteratur: B 635, L 732, D 1:98. J. Bureus, Fa 6 s. 120 n:r 57 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 362; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 106; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 4, bl. 60; N. R. Brocman, Utdrag utur dagbok 1760 (i: J. G. Liljegren, Samlingar av handskrifter rörande runstenar, hs i ATA); Kyrkoinventarium 1829 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 65; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941 (ATA), Några okända uppländska runinskrifter (i: Fornvännen 1946), s. 274 f.; G. Olson, Rapport till Riksantikvarieämbetet den 20 dec. 1946 (ATA); S. Lindqvist, Onaturliga runstenstransporter (i: Fornvännen 1947), s. 50 f.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i Fa 10:1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta 4 och B 635; Dybeck, a. a.; N. Lagergren, foto 1946 (i Jansson, a. a. 1946, s. 275).

Runstenen står rest omedelbart t. v. om kyrkans västra port.

Enligt Fa 6 (Caspar Cohl) låg runstenen »J Svinegarns Sacristi dörr». Cohls läsning visar, att större delen av stenen var dold av murarna. (Fa 5: »Svinegarn. S. Sacristie dörr».) Ovan teckningen i Fa 10:1 finnes samma uppgift om platsen: »Swingarn Sochn J Sachristie dören.» — *Ransakningarna* 1667—84: »J kyrkian i Sakrestije dören, ligger een stoor Runsteen med Bookstäfwer och rijtningar uthuggen»; jfr U 778. — På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes bläckanteckningen »Swingarns kyrkia. Sacerstie dören.» (B 635: »I Kyrkan»; L 732: »I sakerstiedörren»). — N. R. Brocman undersökte, enligt utdraget ur dagboken, U 779 den 17 juli 1760; stenen låg »J Sacristidören». — Enligt *Kyrkoinventarium* 1829 låg stenen »till tröskel vid ingången till Sacristian, öfvermurad på bägge dess ändar.» Se vidare U 778. — Vid runinskriftsinventeringen 1941 låg runstenen fortfarande »som tröskel i dörren mellan kyrkan och sakristian, under ett träskydd.» I inventeringen föreslogs, att stenen skulle tagas ut ur dörren och resas. Detta skedde år 1946 genom Riksantikvarieämbetets försorg. Vid framtagningen visade det sig, »att den synliga delen av stenen blott utgjorde omkr. en tredjedel av hela stenen, och att således två tredjedelar lågo inne i muren på vardera sidan av dörröppningen. För att frilägga stenen måste

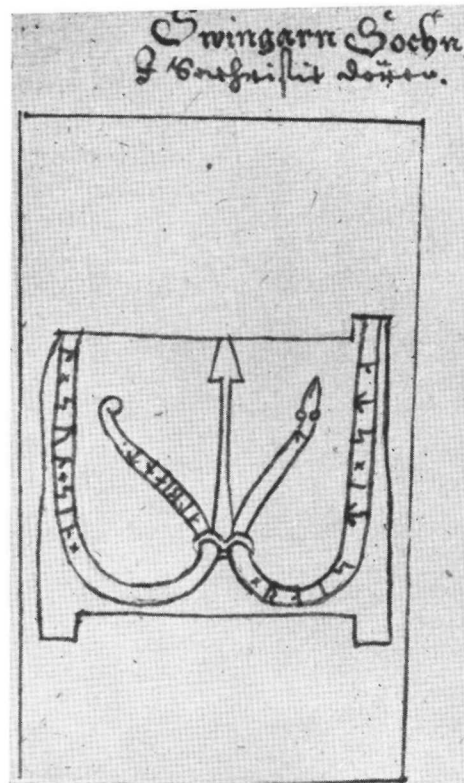

Fig. 220. U 779. Svinnegarns kyrka. Efter teckning av Rhezelius.

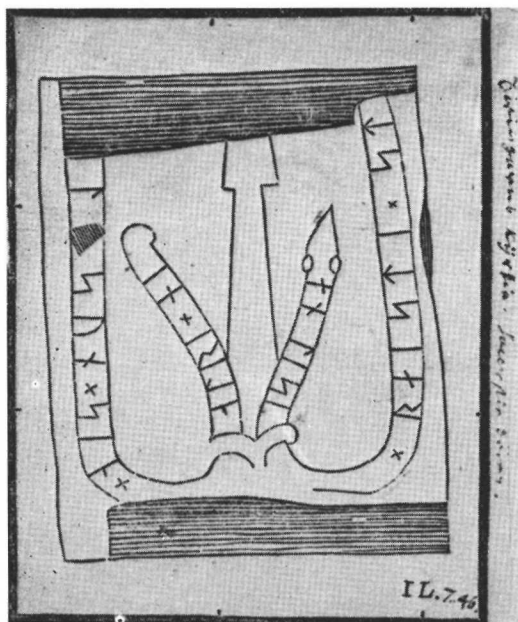

Fig. 221. U 779. Svinnegarns kyrka.
Efter B 635.

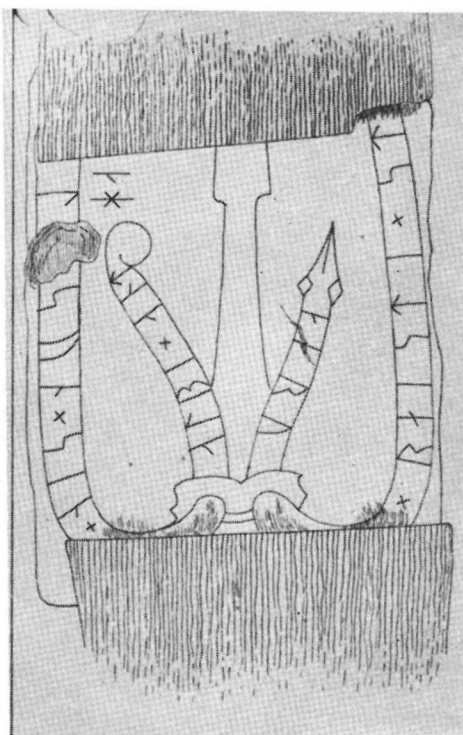

Fig. 222. U 779. Svinnegarns kyrka.
Efter D 1: 98.

därför stora delar av muren rivas på båda sidor om dörröppningen. Sedan detta skett, kunde runstenen lossas och uttagas. Efter rengöring från murbruk forslades stenen ut ur kyrkan och restes på en grund på frostfritt djup lagd omedelbart till vänster om ingångsportalen, 0,5 m. från kyrkmuren. En spricka i runstens topp lagades med stenkitt» (Rapport av G. Olson). I samband med uttagandet av stenen gjordes en intressant iakttagelse. Det visade sig nämligen, att »linjerna på de delar av ristningen, som hade legat dolda inne i kyrkomuren voro ifyllda med röd färg. Färgen var väl bevarad och fanns i såväl slingor som runor. Av analysen framgick, att färgen består av blymönja (Pb_3O_4), d. v. s. samma färg som tidigare några gånger har påträffats i ristningar, som ha legat skyddade sedan många århundraden. Denna sten har tydligen lagts in som tröskelsten, när sakristian byggdes. Tidigare torde ingen runsten ha framtagits, där den gamla färgen har varit så utomordentligt väl bibehållen» (S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 274 f.). Bl. a. för att förebygga förhastade slutsatser om färgspårens ålder framhålles i den citerade uppsatsen, att det icke här kan vara fråga om den ursprungliga uppmålningen, d. v. s. om den färg som fylldes i linjerna, då stenen för 900 år sedan ristades: »Då det säkert har förflutit mer än två århundraden mellan den tid då stenen ristades och den tidpunkt, då man lade in den i dörren, kan slingornas välbevarade färg givetvis icke vara den 'ursprungliga'. Stenen måste ha blivit uppmålad ganska kort tid innan den lades in som tröskelsten. Därav har man väl rätt att draga slutsatsen, att det förekom, att runstenar traditionsenligt ha uppmålats med röd färg åtminstone fram till 1300-talet.»¹

¹ S. B. F. Jansson, a. a., s. 278. Mot denna uppfattning att färgen icke är den ursprungliga har Sune Lindqvist opponerat (*Fornvännen* 1947, s. 51): »Varför icke? Som de flesta andra forntidsmonument kan denna sten förutsättas ha blivit ställd på otillräcklig grund och följaktligen kan den tämligen snart ha störtat omkull. Många av dem, som störtat, ha fallit med godsidan mot marken; detta kan ha gällt även beträffande denna. Om den därjämte hör till de måhända betydligt färre, som ingen vårdat sig om att ånyo uppressa, förklaras tillfyllest att färgen ännu satt kvar,

Grå granit. Höjd 1,82 m., ristningsytans största bredd 1,17 m. Ristningen är genomgående djup och tydlig.

Inskrift:

iaruntr × raisti × staina + þ . . . r + iarl + sun × sin × kup hialbi + ant hans
           5   10   15   20   25   30   35   40   45

Iarundr raisti staina þ[essa æfti]r Iarl, sun sinn. Guð hialpi and hans.

»Järund reste dessa stenar efter Jarl, sin son. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Av 20 þ återstår endast övre delen av hst och ett mycket kort stycke av bst upptill. Därefter är toppen avslagen. Avståndet mellan 20 þ och 21 r kan beräknas till 85 cm., vilket kan ha gett plats åt 7—8 runor och sk. Det avslagna stycket bör ha burit runorna **isa × ifti**. 22 i är tydligt. Mellan 24 r och 25 l är avståndet stort, vilket beror på att ristningsytan här är synnerligen ojämn och därför har varit otjänlig för ristning. På samma sätt skall det stora avståndet mellan 25 l och 26 s förklaras. 32 k är ej stunget. — Cohl (F a 6): ... **raisti × sta . . . l × sun × sin × . . . albi × ant**. I stort sett samma läsning återfinnes på Rhezelius' teckning i F a 10: 1; se fig. 220. — Hadorph: **anlisi × raisti × st . . . l sun × sin × . . . alri × ni**. Denna läsning är anmärkningsvärt dålig. (Den återges av Liljegren, efter B 635, på följande sätt: »Antisi × raisti × stain . . . — . . . sun × sin × alri».) Brocman anmärker vid sitt besök sommaren 1760, att **alri** är felläst för **albi** samt att inskriftens slutord, som av Hadorph hade lästs **alri × ni**, »kan beteckna hialpi Sal hans». — Dybeck: **a(i)ru . . . × raisti × st . . . l**. (×) **sun × sin × . . . albi × ant** (×) **ha . . .** Dybeck anmärker: »Andra runan, skadad af en spricka, är ottydlig. Knappt är hon n; snarare i. ?airukr.

Om namnet *Iarundr* se Sö 292 och S. B. F. Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 276. Om namnets innebörd se *Nordisk kultur* 7 (Stockholm 1947), s. 265. — Om namnet *Iarl* se U 307 Ekeby, Skånela sn. På Ekeby-ristningen förekomma *Iarundr* och *Iarl* som namn på två bröder, som »läto göra minnesvården efter Ingvar, sin broder.» Namnen kunna icke beteckna samma personer, som nämnas på U 779; på grund av namnens relativa vanlighet och på grund av det stora avståndet mellan Ekeby i Skånela och Svinnegarn är det icke heller möjligt att räkna med att vi ha att göra med samma släkt. Däremot är det alldeles säkert, att *Iarundr* och *Iarl* på U 779 äro identiska med de män, som nämnas på den närbelägna, av samme mästare ristade U 762.

Var U 779 ursprungligen har varit rest, kunna vi numera ej exakt fastställa. Då inskriften emellertid omtalar, att Järund »reste dessa stenar» förefaller det naturligt att tänka sig, att detta uttryckssätt avser de båda i stort sett likalydande inskrifterna U 762 och U 779. *Iarundr* och *Iarl* »ha av allt att döma bott på Brunna, och där har då också Svinnegarnsstenen (= U 779) ursprungligen varit rest. Från Brunna har denna, den största och ståtligaste av de två stenarna flyttats för att användas som tröskelsten, då sakristian byggdes» (Jansson i *Fornvännen* 1946, s. 276). Mot denna tankegång invänder S. Lindqvist (i *Fornvännen* 1947, s. 50 f.), att han för sin del vill utläsa följande: »Vid Jarls bortgång har Jorund velat hedra sonens minne genom två monument; det ena gjordes mer blygsamt (stain × pina) för hemgården, det andra bestod av två eller flera stenar (staina + þ . . .), varav åtminstone en med runor, och förlades till bygdens centralplats.» Lindqvist fortsätter: »Personligen känner jag mig övertygad om att man i de runstensrikaste bygderna under 1000-talet ej sällan av en och samma anledning samtidigt uppförde

när stenen några sekler senare befanns tjänlig som tröskelsten.» Det är av flera skäl omöjligt att ansluta sig till Lindqvists tanke. »Färgen på de skyddade delarna var brilljant röd och således icke ens på ytan svartnad» (G. Olson). Färgen fyllde helt ristningslinjerna. Av bl. a. dessa skäl delar konservator Olson helt min (Janssons) uppfattning.

två självständiga, sinsemellan likartade monument; det ena hemma, det andra vid allfarväg eller på tings- eller möjligen kyrkplatsen.» Lindqvist har tidigare varit inne på samma tankegång i samband med diskussionen om var Jarlabankestenarna i Danderyds k:a (U 127) och Fresta k:a (U 261) ursprungligen ha varit resta; se U 127 och 261.

I samband med U 779 sökes i *Fornvännen* 1946 ett svar på frågan, varför man finner ett så förvånansvärt stort antal runstenar inmurade i kyrkorna. Varför lades runstenar som tröskelstenar eller insattes i kyrkornas murar? »Redan i slutet af 1000-talet — stundom kanske icke 50 år efter runstens tillkomst — har vandalismen börjat, och den har oafbrutet fortgått intill den dag som är», konstaterar Otto von Friesen (*Upplands runstenar*, Uppsala 1913, s. 12). Man har också besvarat frågan med att hänvisa till, att »en släthuggen runsten (var) ovanligt användbar som byggnadsmaterial, både i en kyrkvägg och som golvsten eller tröskelsten» (E. Wesén i *Upplands runinskrifter*, första häftet, s. 190, U 127). Man skulle alltså vid tidpunkten för medeltidskyrkornas uppförande finna en stor pietetslöshet och vandalism gentemot runstenarna. Skulle man icke våga ifrågasätta, att anledningen till de långväga transportererna i många fall har varit den motsatta? Runstenarna ligga ju ofta som tröskelstenar eller äro inmurade med ristningsytan utåt... När kyrkan byggdes var detta självfallet den stora händelsen i bygden. Att då föra en runsten till kyrkplatsen och foga in den i den vigda muren så att den kunde ses av kyrkobesökarna, är väl kanske ändå ett tecken på viss uppskattning av förfädernas minnesvårdar. Ur vår synpunkt är detta 'vandalism' och pietetslöshet, men för medeltidens människor har detta måhända tett sig annorlunda. Kyrktröskeln och kyrkmuren ha väl snarast uppfattats som en hedersplats för runstenen. Ser man saken så, bli åtminstone de långväga, »onaturliga runstenstransportererna» naturliga (Jansson a. a. s. 277 f.).

780. Svinnegarns kyrka.

Pl. 100.

Litteratur: D 1: 99. N. R. Brocman, Utdrag utur dagbok 1760 (i: J. G. Liljegren, *Samlingar av handskrifter rörande runstenar*, hs i ATA); *Kyrkoinventarium* 1828 (ATA); R. Dybeck, *Svenska run-urkunder* 2 (1857), s. 20, n:r 73; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 44; C. Sandegren, *Skrivelse till Riksantikvarieämbetet* den 20 juli 1938 (ATA); S. B. F. Jansson, *Runinskriftsinventering i Uppsala län* 1941 (ATA), *Några okända uppländska runinskrifter* (i: *Fornvännen* 1946, s. 273 f.); G. Olson, *Rapport till Riksantikvarieämbetet* den 20 dec. 1946 (ATA).

Äldre avbildningar: Dybeck, teckning (i *Svenska run-urkunder* och i D 1: 99); N. Lagergren foto 1946 (i Jansson a. a. 1946, s. 273).

Runstenen står nu upprest i vapenhuset, t. v. om U 778.

Första gången runstenen omnämnes är såvitt känt i N. R. Brocmans dagbok den 17 juli 1760. Brocman skriver: »På Kyrkogården sågs äljest et Stycke af en Runsten . . . Denne Runsten har för en tid sedan blifwit uptagen under Kyrkogolfwet, och sades ännu et annat Stycke ligga där qwar 3. alnar wid pass neder i Jorden.» I *Kyrkoinventarium* 1828 uppges den ligga »under en pelare till Orgelläktaren.» — I *Svenska run-urkunder* (1857) meddelar Dybeck följande: »År 1767 bygdes orgelläktaren i Svingarns kyrka och då lærer detta öfre stycke af en Runsten, 'för att icke ligga onyttigt', fått sin plats under en af läktarens pelare, hvars fot derföre täcker en del af ristningen.» Samma uppgift återkommer i *Sveriges runurkunder* (D 1: 99): »Ligger i kyrkogolfvet såsom underlag åt en af orgelpelarne.» — År 1938 vände sig kyrkoherde C. Sandegren till Riksantikvarieämbetet med förfrågan om runstenen »under södra träpelaren till orgelläktaren» kunde framtas. Stenen var »delvis (möjligen till hälften) dold under den där något högre delen av tegelstensgolvet.» Vid runinskriftsinventeringen år 1941 låg stenen emellertid fortfarande kvar i kyrkgolvet. Enligt det i inventeringen framställda förslaget togs stenen ut ur kyrkgolvet och uppställdes i vapenhuset år 1946 genom Riksantikvarieämbetets försorg.